

KORUNAN ALANLARDA SÜRDÜRÜLEBİLİR ZİYARETÇİ YÖNETİMİ: STRATEJİLER VE ARAÇLARIN İNCELENMESİ

Tendü Hilal GÖKTUĞ^{1,*}, Gamze KURKUT¹

¹Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Aydın, Turkey
tgoktug@adu.edu.tr, gmzkurkut26@gmail.com

ÖZET

Doğal ve kültürel kaynak değerleri bakımından zengin olan ve halka ekonomik rekreasyonel fırsatlar sunan milli parklar ve diğer korunan alanlar her geçen gün daha fazla talep edilmektedir. Yoğun rekreasyonel faaliyetler ise kaynak değerlerini ve ziyaretçi memnuniyetini olumsuz yönde etkilemektedir. Son 30 yıldır, gelişmiş ülkelerde ziyaretçi yönetimi sürdürülebilirlik çerçevesinde ele alınmış, rekreasyonel taşıma kapasitesi tabanlı ziyaretçi yönetim modelleri geliştirilerek pek çok milli parkın ziyaretçi yönetim planları oluşturulmuştur. Hazırlanan bu planlarda ziyaretçi yönetim stratejileri tanımlanmış ve bu stratejiler doğrultusunda uygun yönetim araçları geliştirilmiştir. Bu çalışmada; ziyaretçi yönetim stratejileri ile yönetim araçları incelenerek özgün bir sınıflandırma sistemi geliştirilmiştir. Ayrıca konu ulusal boyutta tartışılarak öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Milli parklar, Ziyaretçi yönetimi, Ziyaretçi yönetim stratejileri, Ziyaretçi yönetim araçları, Rekreasyonel taşıma kapasitesi.

SUSTAINABLE VISITOR MANAGEMENT IN PROTECTED AREAS: STRATEGIES AND TOOLS

ABSTRACT

National parks and other protected areas which are rich in natural and cultural resources values and offering economic recreational opportunities, more demanding with each passing day. More recreational uses negatively affect the resource values and visitor satisfaction. For the last 30 years in developed countries, visitor management has been discussed within the framework of sustainability. Visitor management frameworks based on recreational carrying capacity analyses have been developed and visitor management plans have been established. Visitor management strategies defined in these plans and have been developed the appropriate management tools in accordance with this strategies. In this study; visitor management strategies and management tools were examined and a unique classification system was developed. And also the issues were discussed on a national scale and presented proposals.

Keywords: National parks, Visitor management, Visitor management strategies, Visitor management tools, Recreational carrying capacity.

1. GİRİŞ

Yıllar içerisinde, insanoğlu doğayı aşırı ve yanlış şekilde kullanarak, kaynak değerlerin nitelik ve nicelikleri üzerinde çeşitli derecelerde bozulmalara sebep olmuşlardır. Bu bağlamda, 19. yüzyılın sonlarından itibaren, hassas ekosistemlerin, tür çeşitliliğinin ve kültürel mirasın gelecek kuşaklara sürdürülebilir bir şekilde aktarılabilmesi yönünde koruma alanları ve milli park kavramları ortaya çıkmıştır (Yücel ve Babuş, 2005; Cırık, 2007). Teknolojinin ve sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte kentlere göçün artması sonucu aşırı ve plansız kentleşmeler rekreasyon alanlarının azalmasına neden olmuştur. Bu sebeple insanlar, kent ortamının oluşturduğu stres, kalabalık ve yorgunluk hislerinden biraz uzaklaşıp, yenilenme, dinlenme ve eğlenme gereksinimlerini karşılayabilmek için doğal ve kültürel kaynak değerlerinin korunduğu milli park ve diğer korunan alanlara yönelmişlerdir (Öztura, 2010; Öztürk ve Aydoğdu, 2012). Korunan alanlara taleplerdeki artış ise kaynak değerleri üzerinde olumsuz etkilere sebep olmuş, ziyaretçi memnuniyetinde de düşüşler meydana gelmiştir. Oysa milli parkların kullanımında temel amaç, doğal ve kültürel değerleri koruyarak, gelecek nesillere aktarılmasının sağlanmasıdır (Akten ve ark., 2009). Bu bağlamda korunan alanlarda rekreasyonel ve turizm amaçlı kullanımların olumsuz etkilerini azaltmak için son 30 yıldır rekreasyonel taşıma kapasitesi analizleri tabanlı ziyaretçi yönetim planları önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Mason, 2005).

1960'lı yıllardan beri pek çok araştırmacı tarafından ele alınan rekreasyonel taşıma kapasitesi; doğal ve kültürel kaynak değerlerinin korunabildiği ve ziyaretçi memnuniyetinin optimum seviyede tutulabildiği alan için uygun görülen ziyaretçi kullanımlarının sayısını ifade etmektedir (Mathieson ve Wall, 1989; Manning ve Lawson 2002). Rekreasyonel taşıma kapasitesi ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalar genel olarak 4 boyut etrafında toplanmış olup bu çalışmalarda; milli parklar ve diğer rekreasyon alanlarının fiziki özellikleri ve fiziki olanakları ile ilişkili olarak maksimum ziyaretçi sayısını ifade eden "Fiziksel Taşıma Kapasitesi" (Shelby ve Heberlein, 1984; Cifuentes, 1992; Itami, 2002), rekreasyonel deneyim kalitesinde düşüşler yaşanmadan, her bir ziyaretçinin eşit rekreasyonel fırsatlara sahip olabildiği ziyaret yoğunluğunun üst düzeyini ifade eden "Sosyal Taşıma Kapasitesi" (Graefe ve ark., 1984; Shelby ve Heberlein, 1984; Lawson ve ark., 2003; Manning, 2002) rekreasyon alanının ekolojik değerlerinde kabul edilemez veya geri döndürülemez değişiklikler olmadan uygun görülen kullanım miktarı ve tipini ifade eden "Ekolojik Taşıma Kapasitesi" (Hammit ve Cole, 1998; Marion, 1998; Leung ve Marion, 2000), ve idari olanaklar çerçevesinde etkin ziyaretçi yönetiminin sağlanabilmesi bağlamında hizmet verilebilecek maksimum ziyaretçi sayısını ifade eden "Yönetim Taşıma Kapasitesi" (Papageorgiou ve Brotherton, 1999; Pigram ve Jenkins, 1999) analiz edilmiştir (Göktuğ ve ark., 2013).

1980'li yıllardan itibaren rekreasyonel taşıma kapasitesi analizleri ziyaretçi yönetim planlarının temelini oluşturmuş ve konu ziyaretçi yönetimi ile bütünleştirilerek farklı ziyaretçi yönetim modelleri geliştirilmiştir (Cahill ve ark., 2007, Warzecha ve ark., 2001). Birçok araştırmacı tarafından incelenen ve en yaygın olarak bilinen modeller ise Rekreasyonel Fırsat Dağılımı (ROS) (Clark ve and Stankey, 1979), Kabul Edilebilir Değişim Sınırları (LAC) (Stankey ve ark. 1985), Ziyaretçi Etkinlikleri için Yönetim Süreci (VAMP) (Graham ve ark., 1988), Taşıma Kapasitesi Değerlendirme Süreci (C-CAP) (Shelby ve Heberlein, 1984), Ziyaretçi Etki Yönetimi (VIM) (Graefe ve ark., 1990), Ziyaretçi Deneyimini ve Kaynağı Koruma (VERP) (Manning, 2001) modelleridir. Konu ile ilgili literatürler irdelendiğinde ziyaretçi modellerinin uygulama aşamaları birbirleri arasında farklılık gösterse de her birinin temelini rekreasyon taşıma kapasitesi analizleri oluşturmakta olup, ziyaretçi yönetim stratejilerinin tanımlanması, uygulanması ve izleme çalışmaları ise bu modellerin son aşamalarını oluşturmaktadır. Bu sebeple korunan alanlarda ve diğer rekreasyon alanlarında etkin bir ziyaretçi yönetimi için rekreasyon alanının taşıma kapasitelerinin bilinmesi kadar yönetim stratejilerinin tanımlanması ve bu stratejiler doğrultusunda uygun yönetim araçlarının geliştirilmesi de oldukça önemlidir.

Gelişmiş ülkelerde yer alan pek çok milli parkta ziyaretçi yönetimi etkin bir şekilde sağlanmakta olup, uluslararası literatürlerde ziyaretçi yönetim stratejileri ve ziyaretçi yönetim araçlarına ilişkin çok sayıda kuramsal ve uygulamalı araştırmalar yer almaktadır. Ancak ülkemizdeki milli parklarda ziyaretçi yönetimi konusu yakın zamanlarda gündeme gelmiş olup, ulusal literatürlerde konuya ilişkin çalışmalar ise çok az sayıdadır.

Bu çalışmada; milli parklarda sürdürülebilirliğin ve ziyaretçi memnuniyetinin sağlanması hususunda geliştirilen ziyaretçi yönetim stratejileri ile bu stratejilerin gerçekleştirilebilmesi yönünde kullanılan ziyaretçi yönetim araçları incelenmiş ve özgün bir sınıflandırma sistemi geliştirilmiştir.

2. ZİYARETÇİ YÖNETİM STRATEJİLERİ

Diğer işletmelerde olduğu gibi, milli parklar gibi korunan-rekreasyonel alanlarda etkili stratejiler geliştirmeye, uygulamaya ve sonuçlarını değerlendirerek kontrol etmeye yönelik kararlar ve faaliyetler bütünü olarak tanımlanan stratejik yönetimin temelini aşağıdaki etkinlikler içermektedir (Hatipoğlu, 1993; Özdönmez ve ark., 1998;Güngör, 2005)

- Dış çevre koşullarının yarattığı fırsatlar ve neden olabileceği tehlikelerin araştırılması,
- Milli parkın (işletmenin) iç kaynaklarının zayıf ve güçlü olduğu noktaların değerlendirilmesi,
- Stratejilerin belirlenmesi ve alternatif stratejilerden en iyisinin seçilmesi,
- Seçilen stratejilerin uygulanması ve değerlendirilmesi (denetim).

Milli Parklarda uygulanan yönetim stratejileri konusunda yapılan çalışmalarda, ziyaretçi yönetim stratejileri farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Örneğin, Manning ve Lime (2000)'ye göre ziyaretçi yönetim stratejileri 4 temel stratejik boyuttan oluşmaktadır. Bu stratejik boyutlar arz yönetimi, talep yönetimi, kaynak yönetimi ve ziyaretçi etki yönetimi bağlamında geliştirilen stratejilerdir.

A. Arz Yönetimi Stratejileri: Bu stratejilerin amacı, rekreasyon alanlarında ziyaretçiler için farklı olanaklar sunularak rekreasyon alanına daha fazla sayıda ziyaretçi çekmek ve talebi arttırmaktır. Bu stratejiler yardımı ile ziyaretçilere farklı zaman dilimleri, farklı rekreasyonel aktiviteler ve farklı rekreasyonel alanlar yaratılarak, daha fazla kişiye rekreasyonel deneyim imkânı sağlanmaktadır.

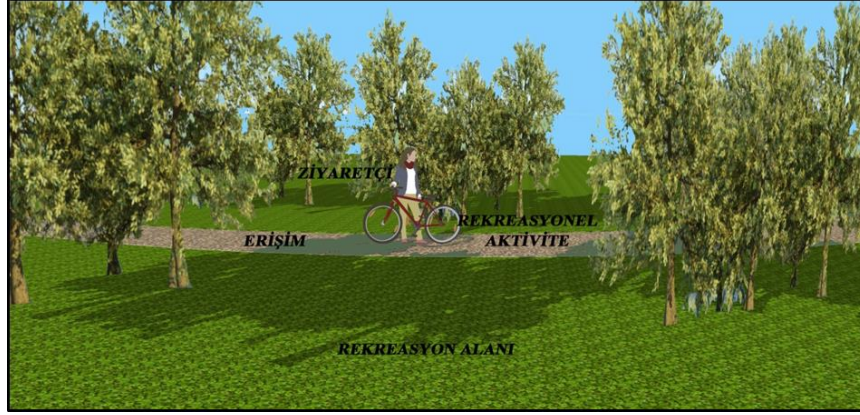
B. Talep Yönetimi Stratejileri: Bu stratejilerin amacı, taşıma kapasitesinin üzerinde talep edilen rekreasyon alanlarında ziyaretçi sayısını taşıma kapasitesi sınırlarında tutmaktır. Bu stratejiler; rekreasyon alanlarında ziyaretçi sayısının ve ziyaret sürelerinin sınırlandırılması ile ilgili alınan kararlar ve uygulamaları içermektedir.

C. Kaynak Yönetimi Stratejileri: Bu stratejilerin amacı, rekreasyon alanının sahip olduğu doğal ve kültürel kaynak değerlerinin korunmasını sağlamaktır. Bu stratejiler, rekreasyon kaynağının dayanıklılığının artırılmasına, alanın kendi kendini onarması ve güçlendirmesine yönelik olarak yapılacak bakım çalışmalarını, uygulamaları ve ayrıca üstyapı tesis ve olanaklarının geliştirilmesi yönünde alınan kararlar ve uygulamaları da içermektedir.

D. Ziyaretçi Etki Yönetimi Stratejileri: Bu stratejilerin amacı, alanın sürdürülebilirliğine uygun olmayan faaliyetlerin veya uygun olmayan ziyaretçi davranışlarının düzeltilmesidir. Bu stratejiler genel olarak rekreasyonel kullanımların tipinin veya kullanım karakterinin değiştirilmesi yönünde alınan kararları ve uygulamaları kapsamaktadır. Ayrıca kaynak kapasitesine veya ziyaretçilerin ortak özelliklerine göre kullanım alanlarının oluşturulmasına yönelik uygulamaları da içermektedir.

Peterson ve Lime (1979) ise yönetim stratejilerini ziyaretçi davranışları üzerindeki etkisine bağlı olarak doğrudan yönetim stratejileri ve dolaylı yönetim stratejileri olmak üzere iki boyutlu olduğunu belirtmiştir. Doğrudan yönetim uygulamaları, ziyaretçi etkilerini azaltmak için ziyaretçi davranışlarını belirli kurallar çerçevesinde düzenleyerek, bireysel seçimleri kısıtlamakta ve alanda yüksek dereceli kontrolün sağlanmasında yardımcı olmaktadır. Dolaylı yönetim uygulamaları ise ziyaretçi etkilerini en aza indirmede ziyaretçilere alan hakkında gerekli bilgilendirmeler yaparak, ziyaretçilerin bireysel seçme özgürlüklerini korumakta ve orta dereceli kontrolün sağlanmasında yardımcı olmaktadır (Chavez, 1996). Bununla birlikte, çoğu çalışmada; rekreasyonel kullanımlarının etkilerinin kontrolüne yönelik uygulanan doğrudan yönetim uygulamalarının etkinliği daha fazla olduğu, dolaylı yönetim araçlarının ise her zaman etkili olmadığı, bazı ziyaretçilerin yönetim faaliyetlerini veya yönetimin öğretilerini reddedebildiği

savunulmaktadır. (Anderson ve Manfredo, 1986). Gerçekleştirilen literatür çalışmalarında, yönetim stratejilerinin sınıflandırılması konusunda yapılan çalışmalar incelenmiş ve özgün bir sınıflandırma sistemi geliştirilmiştir (Çizelge2.1). Sınıflandırmada; açık alan rekreasyon aktivitelerinin öğelerini teşkil eden “ziyaretçi”, “rekreasyonel aktivite”, “rekreasyon alanı” ve “erişim” dikkate alınmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Rekreasyon alanı, rekreasyonel aktivite, erişim ve ziyaretçi

Ziyaretçi yönetim stratejilerinin gerçekleştirilmesi yönünde ise ziyaretçi yönetim araçlarından faydalanılmaktadır. Doğru araçların belirlenmesi, ziyaretçi memnuniyeti, hizmet kalitesi ve alanın kaynak değerlerinin korunması bağlamında oldukça önem taşımaktadır. Tanımlanan ziyaretçi yönetim stratejilerinin her birinin gerçekleştirilmesi yönünde yaygın olarak kullanılan ziyaretçi yönetim araçları ve yönetim araçlarının eylem tipleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Korunan alanların yönetiminde yaygın olarak kullanılan ziyaretçi yönetim araçlarını 16 başlık altında toplamak mümkündür; (Manning ve Lime, 2000; Eagles ve ark., 2002; Masters ve ark., 2002).

2.1. Grup Büyüklüğünün Sınırlandırılması: Grup büyüklüğü; bir turist kafilesindeki maksimum insan sayısı ile ifade edilmektedir. Grup büyüklüğünün sınırlandırılması bisiklet turları, trekking ve kamping gibi rekreasyonel aktivitelerin özellikle hassas ekosistemlerde neden olabileceği ekolojik etkilerin veya sosyal etkilerin azaltılmasına yönelik olarak kullanılan önemli ziyaretçi yönetim araçlarından biridir (Eagles ve ark., 2002; Poteete ve ark., 2004). Nitekim, Manning (1999) grup büyüklükleri arttıkça sosyal ve ekolojik etkilerin de büyüklüklerinin arttığını ifade etmiştir. Örneğin; Amerika’nın Isle Royale Milli Parkında ziyaretçilerin kamp alanlarında yaptıkları aktiviteler sonucunda toprak yüzeyindeki bitki örtüsünde azalmalar meydana geldiği tespit edilmiş ve bu sebeple alan büyüklüğünü göz önünde bulundurularak, grup büyüklüklerinde sınırlandırılma yapılması gerektiği savunulmuştur (Marion ve Farrell, 2002).

2.2. Kullanım Düzeyinde Mevsimsel ya da Geçici Sınırlandırma: Milli park ve diğer rekreasyonel alanlarda belirli mevsimlerde, günlerde veya zaman dilimlerinde belirlenen kapasite limitlerinin üstünde yoğun taleplerle karşı karşıya kalınabilir. Böyle durumlarda, kullanım düzeyinde mevsimsel ya da geçici sınırlandırma ziyaretçi yönetiminde kullanılacak araçlardan biridir (Manning ve Lime, 2000). Kullanım limitleri genellikle tarihi binalar ve sit çevrelerinde, kano sporu erişimi ve doğa yürüyüş alanlarında uygulanmaktadır (Eagles ve ark., 2002).

2.3. Zonlama: Zonlama genel anlamıyla belirli rekreasyonel aktivitelerin seçilmiş alanlarda toplanması veya belirli aktivitelerin belirli alanlarda yapılmasını engellemek için gerçekleştirilmektedir Zonlama mekânsal olabileceği gibi zamansal olarak da gerçekleştirilebilir. Ayrıca zonlama farklı rekreasyonel fırsatları yaratmak için de tercih edilen alternatif yönetim araçlarından birisidir (Greist, 1975; Haas ve ark., 1987; Manning and Lime, 2000; Masters ve ark., 2002). Zonlama (Anonymous, 2002);

Tablo 1. Ziyaretçi yönetim stratejileri ve yönetim araçları

STRATEJİLER	ZİYARETÇİ YÖNETİM ARAÇLARI	EYLEM TİPİ	
Ziyaretçi Kullanımlarına Yönelik Stratejiler	Ziyaretçi davranışlarının iyileştirilmesine yönelik olarak	Uyarı tabelalarını ile ziyaretçilerin bilgilendirilmesi.	Dolaylı
		Uyulacak kurallar (çöp atmama, bitkisel materyal toplama) konusunda ziyaretçilerin girişte bilgilendirilmesi.	Dolaylı
		Rehber/ alan kılavuzu eşliğinde rekreasyonel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi	Dolaylı
		Ziyaretçilere tanıtım merkezlerinde alanın doğal ve kültürel kaynak değerleri hakkında bilgi verilmesi.	Dolaylı
	Ziyaretçi özelliklerine yönelik olarak	Ziyaretçilerin talep ettikleri rekreasyon çeşidine göre uygun alanlara yönlendirilmesi.	Dolaylı
		Belirli rekreasyonel aktiviteleri (olta balıkçılığı, atla gezinti, dağcılık, rafting, vb.) gerçekleştirmek için lisans belgesi/sertifika zorunluluğu.	Dolaylı
		Ziyarete gelen yerli ve yabancı turistlere yönelik farklı ücretlendirme politikaları.	Dolaylı
		Ziyaretçilerin yaş ve engellilik durumuna göre farklı ücretlendirme politikaları.	Dolaylı
	Olumsuz davranışlara yönelik olarak	Alanı hiç ziyaret etmemiş olan ziyaretçilere öncelik tanınması.	Dolaylı
		Ziyaretçilerin olumsuz tutum ve davranışlarına yönelik olarak belirlenen miktarlarda para cezası uygulaması.	Doğrudan
	Alanın tanıtımına yönelik olarak	Alan içerisinde ziyaretçileri tehlikeye sokabilecek alanlarda (hendek ve yamaç vb.) bariyer uygulamaları.	Doğrudan
		Milli parklar hakkında web siteleri aracılığıyla bilgi ediniminin sağlanması.	Dolaylı
		Ulusal ve uluslararası basında reklam çalışmaları.	Dolaylı
		Turizm acenteleri ile işbirliği oluşturulması.	Dolaylı
		Alan içerisinde sesli bilgilendirme ve uyarı sistemlerinin kurulması.	Dolaylı
Kaynağın Sürdürülebilirliğine Yönelik Stratejiler	Tüm koruma alanlarında taşıma kapasitesi düzeyinde kullanımları azaltmaya yönelik olarak;	Rezervasyon sisteminin geliştirilmesi.	Doğrudan
		Çekiliş sisteminin geliştirilmesi.	Doğrudan
		Alana erişen yollar boyunca ziyaretçi sayısı hakkında dijital bilgilendirme panolarının yerleştirilmesi.	Dolaylı
		Mevsimplere/aylara/günlere bağlı olarak farklı ücretlendirme politikalarının oluşturulması.	Dolaylı
		Ziyaretçilerin kalış sürelerinin sınırlandırılması.	Doğrudan
		Ziyaretçi grup büyüklüklerinin sınırlandırılması.	Doğrudan
	Hassas/sorunlu alanların kullanımını azaltmaya yönelik olarak;	Taşıt sayısının sınırlandırılması.	Doğrudan
		Alanın belli bölgelerinde ziyaretçi kullanımlarının bariyer vb. uygulamalarla sınırlandırılması.	Doğrudan
		Alternatif alanların/rekreasyonel faaliyetlerin sunulması.	Dolaylı
		Alanı mevsimsel ya da geçici kısıtlamalar dâhilinde dönüşümlü olarak kullanılmasına izin verilmesi.	Doğrudan
		Hassas ve sorunlu alanlara yönelik uyulması gereken kurallar hakkında ziyaretçilerin bilgilendirilmesi.	Dolaylı
	Alanın rehabilitasyonuna yönelik olarak	Hassas alanlara yönelik farklı ücretlendirme politikalarının geliştirilmesi.	Dolaylı
		Hassas alanlara yönelik kullanım süresinin kısıtlanması.	Doğrudan
		Alanın, belirli mevsimlerde ziyaretçi kullanımına kapatılması.	Doğrudan
		Mevsimsel veya geçici olarak ziyaretlerin sınırlandırılması.	Doğrudan
Fauna ve Floranın korunmasına yönelik olarak;	Web sitesi aracılığıyla kapatılan alanlarla ilgili ziyaretçilerin bilgilendirilmesi.	Dolaylı	
	Endemik ve nadir türlerin korunmasına yönelik bariyer uygulamaları.	Doğrudan	
	Yaban hayat kuralları hakkında ziyaretçilerin bilgilendirilmesi .	Dolaylı	
	Alan içerisinde avlanmanın yasaklanması.	Doğrudan	
	Ateş kullanımının yasaklanması/kısıtlanması.	Doğrudan	
Türler için hassas olan dönemlerde (üreme dönemleri vb.) alanın rekreasyonel faaliyetlere kapatılması.	Doğrudan		

Tablo 1. Ziyaretçi yönetim stratejileri ve yönetim araçları (devam ediyor)

		Her türlü uygunsuz davranışlara yönelik olarak cezai uygulamaların getirilmesi.	Doğrudan
Rekreasyonel Fırsatlara Yönelik Stratejiler	Rekreasyon türlerinin düzenlenmesine yönelik olarak;	Rekreasyon türlerine göre (Örn, Kamp alanları) grup sayılarına sınırlandırma getirilmesi .	Doğrudan
		Alan içindeki rekreasyon türlerinin yerlerini gösteren broşürlerle bilgilendirme yapılması.	Dolaylı
		Rekreasyon türlerine göre zonlamaların yapılması.	Doğrudan
	Rekreasyon periyodunun düzenlenmesine yönelik olarak;	Bazı rekreasyonel etkinliklere (Örn. olta balıkçılığı) yılın belirli dönemlerinde izin verilmesi.	Doğrudan
		Faaliyet tarihlerinin web siteleri ve turizm acenteleri aracılığı ile duyurulması.	Dolaylı
	Rekreasyon süresinin düzenlenmesine yönelik olarak;	Kamp alanlarında gece konaklamak için sınırlandırmaların yapılması.	Doğrudan
Günübirlik kullanımların sürelerinin düzenlenmesi (park açılış ve kapanış saatleri).		Doğrudan	
Sirkülasyon Sistemine Yönelik Stratejiler	Motorlu taşıt kullanımlarının düzenlenmesine yönelik olarak;	Belirli rekreasyon aktivitelerine yönelik olarak belirli bir süre verilmesi.	Doğrudan
		Toprak sıkışması ve bitki örtüsü kaybının azalması yönünde araç sayılarının sınırlandırılması.	Doğrudan
		Alan içerisinde belli bir hız limiti getirilmesi	Doğrudan
		Alan içerisinde servis araçları ile gezintinin sağlanması .	Dolaylı
		Otoparklarda kameralı sistemler ile güvenlik sağlanmalıdır.	Dolaylı
		Alan içerisinde motorlu araçlara izin verilen yolları ve park yerlerini gösteren haritaların giriş noktalarına yerleştirilmesi.	Dolaylı
	Yayaların ve motorsuz taşıtların kullanımlarının düzenlenmesine yönelik olarak;	Toplu taşıma araçlarına yönelik olarak alan içerisinde durakların oluşturulması.	Dolaylı
		Servis saatlerini gösteren panoların yerleştirilmesi.	Dolaylı
		Korunması gereken alanlarda yayalara/bisikletlere yönelik bariyer vb. çalışmalar uygulanmalıdır.	Doğrudan
		Yaya ve bisiklet yollarını gösteren broşürler ve panolar sağlanmalıdır.	Dolaylı
		Yaya ve motorsuz taşıt öncelikli yol sistemleri planlanmalıdır.	Dolaylı
		Yaya ve bisiklet yollarının kullanımı ücretlendirme politikaları ile teşvik edilmelidir.	Dolaylı

- Bir milli parkta hangi lokasyonda hangi değerlerin bulunduğunu anlatmada kullanılan en iyi araçlardır.
- Kabul edilebilir rekreasyonel kullanım etkilerinin belirlenmesinde ve buna bağlı olarak istenmeyen etkilerin yayılımının engellenmesinde zonlama yöntemi yardımcı olmaktadır.
- Herhangi bir rekreasyon konumunun içerisinde veya etrafında yürütülen farklı rekreasyon türleri veya turizm olanaklarının doğasının daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır.

2.4. Ateş Kullanımında Uygulanan Kısıtlamalar: Gelecek nesillere miras bırakılacak statüye sahip olan milli park ve korunan alanlarda ateş kullanımından kaçınmak bir zorunluluktur. Ateş kullanımının kısıtlanmasındaki amaç, önemli ölçüde orman yangınları potansiyelini, alt bitki örtüsünün tahribini, doğal alan içinde mevcut odunların yakılmasını ve bu yangın sonucunda oluşacak ekolojik etkilerin azaltılması yönündedir. Ateş kullanımı (Manning ve Lime, 2000);

- Alan içerisindeki bazı bölgelerde tamamıyla yasaklanabilir
- Sadece belli alanlarda gerekli önlemler dâhilinde izin verilebilir
- Yüksek rakımlı alanlarda, taşınabilir gaz ocakların kullanımına izin verilebilir.

2.5. Kalış Süresinin Sınırlandırılması: Birçok kişiye rekreasyon alanından faydalanma imkanı tanıyabilmek için kullanılan ziyaretçi yönetim araçlarından birisidir. Bu sınırlandırmalar, kamp alanlarında en fazla 3 gün kalma veya özel turlara getirilen saatlik sınırlandırmalara benzer uygulamaları içermektedir (Roggenbuck ve Schreyer, 1977; Heywood, 1985). Örneğin; Yellow Dağı Milli Parkı'nda yaşanan ziyaretçi yoğunluğu sebebiyle, ziyaretçilerin alan içerisinde zaman ve mekân açısından eşit dağılımını sağlamak amacıyla kalış süresinin artması halinde farklı

fiyat uygulamalarına gidilmiştir. Bu uygulama sayesinde bir yandan ziyaretçi yoğunluğu azalırken öte yandan ziyaretçi deneyim kalitesinin artması sağlanmıştır (Yang ve Zhuang, 2006).

2.6. Ziyaretçi Eğitim ve Bilgilendirme Uygulamaları: Yerel halk ve ziyaretçilerin doğa koruma hakkındaki bilgi eksikliği korunan alanlarda birçok problemlere yol açabilmektedir. Bu sebeple çevre eğitimi modern toplumlarda ziyaretçi yönetiminin bütüncü bir parçası haline gelmiştir. Ekolojik bilgi ve doğa deneyimleri ile kombine edilen çevre eğitimi aktiviteleri, halkın çevre bilincini geliştirmekte ve doğal süreçlerin anlaşılmasını sağlamaktadır. Uzun vadede ise doğal ve kültürel kaynak değerlerinin korunmasını, temiz çevre ve sürdürülebilirlik anlayışının yerleşmesini sağlamaktadır (Farrell ve Marion, 2000; Manning, 2003; Marion ve Reid, 2007; Park ve ark, 2008). Bu bağlamda ziyaretçi bilgilendirme ve eğitim programlarının amacı (Manning and Lime, 2000);

- Ziyaretçilere doğru bir rekreasyon kullanım alışkanlığı kazandırmak,
- Ziyaretçilerin bilgi eksikliğinden kaynaklanan ekolojik ve sosyal etkilerin en aza indirilmesi yönünde ziyaretçileri bilgilendirmek,
- Milli Parklarca betimlenen yönetim politikalarını anlatmak ve bu politikaların benimsenmesini sağlamak,
- Ziyaretçilerin yerlere çöp atma gibi uygunsuz davranış ve tutumlarını eğitim yolu ile ortadan kaldırmaktır.

Korunan alanlar ve diğer rekreasyonel alanlarda istenmeyen davranışlara yönelik olarak gerçekleştirilen eğitim ve bilgilendirme uygulamalarının özellikle düşünülmeden yapılan eylemlerde daha etkin olduğu gözlemlenmiştir (Tablo 2) (Manning ve Lime, 2000).

Tablo 2. Uygunsuz davranışlar ile eğitim ve bilgilendirme uygulamaları arasındaki ilişki

Problem Türü	Örnek	Etkinlik Seviyesi
Yasadışı kullanımlar	Motorlu araçlara kapalı alanlarda araç kullanımı	Düşük
Kaçınılmaz durumdaki eylemler	Kamp alanlarında bitki örtü yüzeyinin azalması	Düşük
Dikkatsizce yapılan eylemler	Çöp atmak	Orta düzey
Deneyimsizce yapılan eylemler	Uygun olmayan yerde kamp yapmak	Yüksek
Bilinçsizce yapılan eylemler	Ateş yakmak için odun toplamak	Çok yüksek

Genel olarak bilimsel araştırmalar; Rocky Dağı Milli Parkı, New York State Parkı ve Yellowstone Milli Parkı gibi pek çok milli parkta uygulanan bilgilendirme ve eğitim stratejilerinin rekreasyon yönetimi çalışmalarında etkili olduğunu göstermiştir. Bu çalışmalara göre (Manfredo, 1989; Manfredo, 1992; Manning ve Lime, 2000);

- Broşürler, kişisel mesajlar ve görsel- işitsel mesajların panolardan daha etkili olabileceği,
- Gezi planları sırasında erken verilen mesajların çok daha etkili olabileceği,
- Kaynağı, yönetimce alınmış çeşitli kararlardan oluşan mesajların daha etkili olabileceği,
- Bilgisayar destekli bilgilendirme sistemlerinin etkili olabileceği,
- Bilgi seviyesi yüksek gönüllülerin, özel toplulukların, alan kılavuzlarının ziyaretçilere bilgi ve eğitim iletişimde daha etkin ve verimli olabileceği,
- Sorun oluşturan davranışların etkileri, maliyetleri ve sonuçları hakkında ziyaretçileri bilgilendirmenin etkin bir bilgi ve eğitim stratejisi olabileceği,
- Yönetim, personel ve gönüllüler tarafından oluşturulacak rol modellerinin bilgilendirme ve eğitim stratejilerinde etkili olabileceği,
- Park çalışanları veya gönüllüler tarafından rekreasyon faaliyetleri öncesinde veya sırasında ziyaretçilerle kurulan temasların oldukça güçlü bir iletişim aracı olabileceği,
- Özellikle önceden bilgi almayı talep eden gruplara yönelik yapılacak etkinliklerin daha etkili olabileceği saptanmıştır.

2.7. Bariyer Sistemi: Milli park gibi korunan alanlarda yer alan hassas bölgelerde ziyaretçi etkilerini en aza indirmek için alana girişleri bariyer sistemleriyle engellemek mümkündür (Krug, 2001; Park ve ark, 2008). Örneğin;

- Korunan alan ve milli parklarda hassas sulak alanlar etrafına hendekler yapılarak ziyaretçileri bu alanlarda yürüyüş yapmaktan uzaklaştırmak,
- Küçük boylu bariyerler oluşturularak araçların yeşil alanlara girmesini engellemek,
- Hassas alanlara yakın olan yürüyüş yollarının kenarlarında eğimi artırmak,

2.8. Rezervasyon Sistemi: Milli Parkın yoğun olarak talep edildiği belirli mevsimlerde veya günlerde ziyaretçi sayısını kontrol altında tutmak için kullanılan araçlardan biri rezervasyon sistemidir. Ziyaretçiler tarafından en çok sıcak bakılan yöntemler arasında yer almakla birlikte yöntemin işleyişi zor ve masraflıdır. Çoğunlukla çeşitli turlar vasıtası ile ziyaret edilen milli parklarda uygulanması daha kolaydır. Rezervasyonlar, mail, telefon, site kayıtları vb. yöntemlerle alınabilmektedir (Manning ve Lime, 2000). Rezervasyon sistemi pek çok milli parkta uygulanan bir ziyaretçi yönetim aracıdır. Örneğin, Yosemite Milli Parkında kamp yapabilmek için ziyaretçilerin öncelikle rezervasyon yaptırılmaları gerekmektedir (Eagles ve ark., 2002; Huhtala ve Pouta, 2008; Anonim, 2016a).

2.9. Çekiliş Sistemi: Yoğun taleplerin yaşandığı dönemlerde kimlerin alanı ziyaret edebileceği veya ziyaretçilerin hangi gün ve hangi saatler arasında ziyaretlerini gerçekleştirebilecekleri çekiliş yolu ile tespit edilebilir (Manning ve Lime, 2000). Örneğin, Zion Milli Parkı'nı ziyaret edebilmek için ziyaretçiler, Milli Parkın web sitesine girerek 5 dolar karşılığında çekiliş sistemine katılmak için kişisel bilgilerini ve milli parkta bulunmak istedikleri tarih aralığını belirtmekte ve çekiliş sonucunda belirlenen gün ve saat aralığında Milli Parkı ziyaret edebilmektedir. (Anonim, 2016b).

2.10. Öncelikli Ziyaretçiler Sistemi: Alanı ziyaret etmek için başvuruda bulunanların daha önceden alanı ziyaret edip etmedikleri, ikamet yerlerinin Milli Parka göre uzaklık durumu, yaşları, alanda gerçekleştirilecek rekreasyonel faaliyetler için gerekiyorsa sertifikasının veya uzmanlığının olma durumu gibi kriterler göz önünde bulundurularak öncelikli ziyaretçiler veya ziyaretçi grupları belirlenebilmektedir (Manning ve Lime, 2000).

2.11. Diferansiyel Ücretlendirme Politikaları: Ekonomide, yüksek fiyatlı malların daha az tüketileceği ve daha kaliteli hizmet sağlayacağı teorisinden yola çıkarak, ücretlendirme politikaları korunan alanlarda kullanımların sınırlandırması ve korunan alanlara maddi kaynak sağlaması yönünden etkili ve önemli yaklaşımlardan birisidir (Lindberg ve Halpenny, 2001; Buckley, 2003). Ücretlendirme politikaları (Manning ve Lime, 2000);

- Kullanımların yoğunlaştığı tatil günlerinde,
- Kullanımın yoğun olduğu rekreasyon konumlarına yönelik,
- Çocuklara ve yaşlılara indirim,
- Hassas alanlara yönelik,
- Yerli ve yabancı turist olma durumuna göre farklı durumlar dâhilinde gerçekleştirilmektedir.

Diferansiyel ücretlendirme politikaları ile ilgili literatürler incelendiğinde, girişte istenen ücretlerin artırılmasının ziyaret sayısının azalmasında etkili olduğu gözlemlenmiştir (Manning ve Lime, 2000). Ancak Yellowstone Milli Parkı gibi ünlü ve dikkat çekici parklarda fiyat artışlarının ziyaret sayısını çok az etkilediği tespit edilmiştir (Leuschner ve ark., 1987). Diferansiyel ücretlendirme politikaları ile ilgili ziyaretçilerin görüşlerinin saptanmasına yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda, ziyaretlere alınan bedellerden sağlanan toplam gelirin rekreasyon alanındaki tesisler ve hizmetlere yönelik olarak kullanıldığının açıklanması, toplanan bu ücretlerin yeni rekreasyonel fırsatları geliştirmede etkin rol oynadığının vurgulanması ve sağlanan fırsatların maliyetinin bildirilmesi halkın ücretleri kabul etmede gösterdiği tolerans seviyesini artırdığı vurgulanmaktadır (Huhtala and Pouta, 2008). Bununla birlikte Reiling ve ark., (1992), milli parklarda ücretlendirme politikalarını etik değerler bakımından değerlendiren çalışmasında yüksek fiyatlandırmanın alt gelir seviyelerindeki ziyaretçilere karşı yapılmış bir ayrımcılık olduğunu belirtmektedir.

2.12. Ulaşım Sistemleri: Rekreasyon alanlarında sadece ziyaretçi yoğunluğu değil aynı zamanda araç yoğunluğu özellikle motorlu araç yoğunluğu da ziyaretçi deneyim kalitesinde düşüşlere sebep olmaktadır (Manning, 1999). Bununla birlikte korunan alanlarda motorlu taşıtların vejetasyonda tahriplere, erozyona, hava ve toprak kirliliğine, bitki üzerinde ağır metal birikimine neden olduğu ve doğal yaşamı olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir

(Anderson ve ark., 1998). Ziyaretçi ulaşımı ve sirkülasyonun başarıyla sağlanması yönünde aşağıda sıralanan eylemler gerçekleştirilmektedir (Singer ve Beattie 1986; Eaton ve Holding, 1996; Cullinane ve Cullinane, 1999)

1) Motorlu taşıtların sınırlandırılması;

- Anayolun sadece belirli araç türlerine kapatılması
- Belirli saatler arasında giriş izni verilmesi
- Park içerisindeki hedef bölgelerde kapasitenin sınırlandırılması

2) Ziyaretçiler için alternatif ulaşım şekillerinin sunulması

- Farklı araçların ortak olarak kullanılabileceği yollar oluşturmak
- Bisiklet hatları ve yürüyüş yolları düzenlemek
- Alan içinde gezinmeyi sağlayacak servis araçlarının kullanımına teşvik etmek

2.13. Reklam ve Pazarlama: Korunan doğal alanların yönetiminde rekreasyonel arz ile talebin dengelenmesi ve olumsuz etkilerin minimize edilmesi en önemli amaçlardan biridir. Dolayısıyla rekreasyonel alanların ziyaretçilere doğru şekilde tanıtılması gerekmektedir. Bu kapsamda ziyaretçilere internet siteleri aracılığıyla alan hakkında bilgilendirmeler yapılmakta ve belirli günlerde indirimlere gidilerek ziyaretçilerin farklı zaman aralıklarında alanı ziyaret etmesi teşvik edilmektedir (Eagles ve ark., 2002). Reklam ve pazarlama yoluyla ziyaretçilerin ilgisinin artması, alana gelir kaynağı olarak geri dönmeye katkı sağlamaktadır.

2.14. Teknolojik Uygulamalar: Teknolojik uygulamalar ile ziyaretçilerin alan içerisinde güvenliği sağlanmakta ve memnuniyet seviyeleri artmaktadır. Ayrıca, ekosistem tahrip edilmemesi yönünde de önemli yarar sağlamaktadır (Eagles ve ark., 2002). Bu uygulamalardan biri ziyaretçilerin kişisel gereksinimlerini karşılama yönünde kullanılan teknolojik uygulamalardır. Odunsu ürünlerin yakılmaması için taşınabilir ocak kullanımını zorunlu kılmak ve kişisel ihtiyaçlar için portatif tuvalet kullanımı teşvik etmek bu uygulamalara örnek olarak verilebilir. Motorlu araçların sınırlandırılması yönünde uygulanan teknolojik uygulamalara ise park sayar cihazları, servis duraklarında bekleme süresini haber veren sesli ve görsel uyarı sistemleri ile yol üzerlerinde servis duraklarının olduğu gösteren dijital yönlendirme levhaları örnek olarak verilebilir (Manning ve Lime, 2000; Eagles ve ark., 2002; Beunen ve ark. 2008).

2.15. Ziyaretçi Sertifikası: Sadece gerekli niteliklere sahip ziyaretçilerin girişine izin verilmesi için ziyaretçilerden tanımlı olan rekreasyon faaliyetini gerçekleştirebildiğine dair sertifika/lisans belgesi istenebilmektedir. Böylece belirli niteliklere sahip olan ziyaretçiler belirlenen kullanım süresi içinde tanımlanan rekreasyon faaliyetini gerçekleştirmektedir. Örneğin, bazı milli parklarda olta balıkçılığı, atla gezinti, dağcılık, rafting, vb. rekreasyon faaliyetlerini gerçekleştirmek için lisans belgesi/ sertifikası olan ziyaretçilere izin verilmektedir (Eagles ve ark., 2002).

2.16. Rehber Eşliğinde Tur Düzenlemek: Doğal ve kültürel değerlerce zengin olan milli park ve korunan alan sınırları içerisinde ziyaretçilere alan hakkında doğru bilgiler verip gezdiren ve gerektiğinde alandaki aktiviteler konusunda yardımcı olan kişiler alan kılavuzu ya da rehber olarak adlandırılmaktadır (Ahipaşaoğlu, 2001; Doğan, 2006). Alan Kılavuzlarının Seçimi, Eğitimi, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te belirtildiği üzere alan kılavuzları, teorik ve uygulamalı olmak üzere ve üç haftadan az olmamak koşuluyla bir eğitim sürecinden geçmektedir. Bu süreçte korunan alanlar, flora ve fauna çeşitliliği, ekoloji, harita ve pusula kullanımı ile yön bulma, ekip ruhu, iletişim teknikleri ile ilkyardım gibi temel konularda eğitim görmektedir. Ayrıca alandaki mevcut kaynak değerleri, sosyo- kültürel yapısı, alana ilişkin özellikler ve gelişme planı ilgili olarak bilgilerin aktarıldığı ve uygulamalarının yapıldığı bir eğitim sürecini kapsamaktadır (Temizkan ve Yıldırım, 2014).

Alan kılavuzları kaynak değerlerini koruma- kullanma ilkesi çerçevesinde belirlenen yönetim planları doğrultusunda uygulanması, alana gelen ziyaretçilerin doğru bilgilendirilmesi ve yöre insanlarının olumsuz etkileyen durumların en aza indirilmesinde rol oynamaktadırlar. Ayrıca yöre halkını ekonomik ve sosyal olarak destekleyen turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesinde alan kılavuzlarının (rehber) önemli rollere sahiptirler. Alan kılavuzu ya da rehberler, turistlerin deneyimlerinin geliştirilmesinde oynayacakları etkin rolün yanı sıra, yerel kültür ve ziyaretçiler arasında da kültür arabuluculuğunun sağlanmasında doğrudan rol oynamaktadırlar (Yu ve ark, 2002; Leclerc ve Martin, 2004; Köroğlu ve ark., 2012; Temizkan ve Yıldırım, 2014).

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ülkemizde, hızlı nüfus artışı ve kırdan kente göçün artması ile birlikte Türkiye'deki nüfusun % 77,2'si kentlerde yaşamını sürdürmektedir (Anonim, 2016c). Gün geçtikçe hızla büyüyen kentlerimizde açık yeşil alanlar ve rekreasyon alanları azalmakta, gelişen ulaşım olanakları ile birlikte halkın büyük bir çoğunluğu rekreasyon ihtiyaçlarını karşılamak için kırsal alanlara yönelmektedir. Doğal ve kültürel peyzaj değerleri bakımından zengin olan ve halka ekonomik rekreasyonel fırsatlar sunan milli parklar ve diğer korunan alanlara ise her geçen gün talep artmaktadır.

Ülkemizdeki korunan alanların bir kısmı ulusal mevzuatlara göre bir kısmı ise uluslararası sözleşmeler çerçevesinde korunmakta olup, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı gibi farklı bakanlıkların ilgili birimlerine bağlı olup ilgili yasa ve yönetmelikler kapsamında planları hazırlanmaktadır. Ülkemizdeki milli parkların çoğunun uzun devreli gelişim planı bulunmakla birlikte bu planlarda alanın rekreasyonel taşıma kapasitesi tanımlanmamıştır. Ayrıca bu planlarda ziyaretçi yönetim stratejileri ile ilgili konular da yer almamaktadır. Göz ardı edilen bu eksiklikler milli park ve diğer korunan alanlara olan talebin artmasıyla önemli bir yönetim sorununa dönüşmüştür.

Bununla birlikte 2873 Sayılı Milli Parklar Kanununa göre kanun kapsamına giren alanların kaynak değerlerinin korunarak kullanılmasına imkân sağlamak amacıyla uzun devreli gelişim planlarına uygun olarak ziyaretçi yönetim planlarının yapılması ve etkin bir şekilde uygulanması milli parklar dairesi başkanlığının görevleri arasında yer almaktadır. Ancak ilgili bakanlıklarca ziyaretçi yönetim planları ve ziyaretçi yönetim stratejileri ilgili çalışmaların başlaması oldukça yenidir (Anonim, 2016d).

Son 10 yılda, ulusal literatürlerde taşıma kapasitesi ve ziyaretçi yönetim modellerine ilişkin araştırmalar artarak (Gündüz ve Akpınar, 2002; Müderrisoğlu, 2002; Gül ve Akten, 2005; Sayan ve ark. 2005; Yüksek ve ark. 2008; Akten ve ark. 2009; Göktuğ, 2011; Sayan ve ark. 2013) ilgili bakanlıklara rehber olmuştur. Örneğin, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, UNDP-Türkiye ve WWF-Türkiye tarafından Küre Dağları Milli Parkı'nın Avrupa'da seçkin korunan alanları simgeleyen PAN Parks sertifikasının alınması hususunda yürütülen çalışma kapsamında Milli Park'ın ziyaretçi yönetim planı da hazırlanmıştır (Anonim 2016e). Ayrıca ilgili bakanlık tarafından 2015 yılı içerisinde Ilgaz Dağı Milli Parkı'nın sürdürülebilir turizm/ekoturizm ve ziyaretçi yönetim planı yaptırılmıştır. Bu planlarda taşıma kapasitesi analizleri gerçekleştirilmiş ve ziyaretçi yönetim stratejileri ile yönetim araçları tanımlanmıştır.

Atılan bu adımlarla birlikte, çoğu korunan alanlarımızın ziyaretçi yönetim planlarının olmayışı, Türkiye'deki korunan alanlarda sürdürülebilir yönetim anlayışının henüz istenilen düzeye ulaşmadığının bir göstergesidir. Ülkemizdeki korunan alanlarda ziyaretçi yönetiminin etkinleştirilebilmesi için, ilgili bakanlıklarca, gerçekçi bütçelerin ayrılması, disiplinler arası planlama kadrolarının oluşturulup taşıma kapasitesi tabanlı ziyaretçi yönetim planlarının hazırlanması gerekmektedir. Ancak gerçekleştirilecek olan bu planların saha içerisindeki başarısını doğru uygulama ve etkin izleme süreçlerinin belirleyeceği göz önüne alınarak, uygun nitelikte ve yeterli sayıda personelden oluşturulacak bir yönetim kadrosu ile bu planlarda tanımlanan ziyaretçi yönetim stratejileri ile yönetim araçlarının uygulanması ve izlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahipaşaoğlu, H. S. 2001. Turizmde Rehberlik, Detay Yayıncılık, Ankara
- Akten, S., Gül, A. and Akten, M. 2009. Korunan Doğal Alanların Katılımcı Yönetim Planında Ziyaretçi Etki Yönetimi Yaklaşımı Modeli, International Davraz Congress on Social and Economic Issues Shaping The World's Future: New Global Isparta.

- Anderson, D. H., Lime, D. W. and Wang, T. L. 1998. Maintaining the Quality of Park Resources and Visitor Experiences. A Handbook For Managers, University Of Minnesota.
- Anderson, D. H. and Manfredo, M. J. 1986. Visitor Preferences for Management Actions. General Technical Report, Intermountain Research Station, USDA Forest Service, (INT-212), 314-319.
- Anonim, 2016a. Reservations. <http://www.yosemitepark.com>.
- Anonim, 2016b. Wilderness Reservation System. <https://zionpermits.nps.gov>
- Anonim, 2016c. Türkiye demografisi. <https://tr.wikipedia.org>
- Anonim, 2016d. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu. www.milliparklar.gov.tr
- Anonim, 2016e. Küre Dağları PAN Park oldu. www.wwf.org.tr.
- Anonymous. 2002. Public Participation in Protected Area Management Best Practice Prepared for: The Committee on National Parks and Protected Area Management, Benchmarking and Best Practices Program, Prepared By; Parks and Wildlife Commission of the Northern Territory, Avustralya ve Yeni Zelanda.
- Beunen, R., Regnerus, H. D., and Jaarsma, C. F. 2008. Gateways as a Means of Visitor Management in National Parks and Protected Areas. *Tourism Management*, 29(1), 138-145.
- Buckley, R. 2003. Pay To Play İn Parks: an Australian Policy Perspective on Visitor Fees in Public Protected Areas. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(1), 56-73.
- Cahill, K.L., Marion, J.L. and Lawson, S.R. 2007. Enhancing the Interpretation of Stated Choice Tradeoff Analysis Through the Application of A Verbal Protocol Assessment. *Journal of Leisure Research*; Second Quarter. 39, 2.
- Chavez, D. 1996. Mountain Biking: Direct, İndirect, and Bridge Building Management Styles. *Journal of Park and Recreation Administration*. 14: 21-35.
- Cırık, U. 2007. Milli Parklar ve Uzun Devreli Gelişme Planları. *Planlama* 2007(1):45–50.
- Cifuentes M., 1992. Determinacion de Capacidad de Carga Turistica en Areas Protegidas. *Catie*, Turrialba, Costa Rica
- Clark, R., and Stankey, G. 1979. The Recreation Opportunity Spectrum: A Framework for Planning, Management and Research. US Department of Agriculture and Forest Service, Pacific Northwest Forest and Range Experiment Station, General Technical Report, PNW-98. Washington DC: US Department of Agriculture and Forest Service.
- Cullinane, S., Cullinane, K. 1999. Attitudes Towards Traffic Problems and Public Transport in The Dartmoor and Lake District National Parks. *Journal of Transport Geography*, 7(1), 79-87.
- Doğan, Y. 2006. Alan kılavuzları, <http://www.hurriyet.com.tr/alan-kilavuzlari-4928260> (16 Ağustos 2006)
- Eagles, P. F., McCool, S. F. and Haynes, C. D. 2002. Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines For Planning and Management. IUCN, (No. 8).
- Eaton, B. and Holding, D. 1996. The Evaluation of Public Transport Alternatives to The Car İın British National Parks. *Journal of Transport Geography*, 4(1), 55-65.
- Farrell, T. A. and Marion, J. L. 2000. Camping İmpact Management at Isle Royale National Park: An Evaluation of Visitor Activity Containment Policies From The Perspective of Social Conditions.
- Göktuğ, T. H., Yıldız, N. D., Demir, M. and Bulut, Y. 2013. Taşıma Kapasitesi Kuramının Milli Parklarda Oluşum-Gelişim ve Modellenme Süreci. *Journal of the Faculty of Agriculture*, 44(2), 195-206.
- Göktuğ, T.H. 2011. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Rekreatyonel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Erzurum
- Graefe, A.R., Vaske J.J. and Kuss, F.R. 1984. Social Carrying Capacity: an Integration and Synthesis of Twenty Years of Research. In *Leisure Science* Vol. 6, No 4, pp. 395-431.

- Graefe, A. R., Kuss, F. R. and Vaske, J. J. 1990. Visitor Impact Management: The Planning Framework. National Parks and Conservation Association, Washington, DC, 105.
- Graham, R., Nilsen, P. And Payne, R. J. 1988. Visitor management in Canadian National Parks. *Tourism Management*, 9(1), 44-61.
- Greist, D. 1975. Risk Zone Management: A Recreation Area Management System and Method of Measuring Carrying Capacity. *Journal of Forestry*. 73: 711-714.
- Gül, A., and Akten, M. 2005. Korunan Doğal Alanlarda Rekreatyoneel Taşıma Kapasitesi ve Kavramsal Yaklaşımlar. *Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu*, 8-10.
- Gündüz, S. and Akpınar, N. 2002. Koruma-kullanım İlkeleri Çerçevesinde Beynam Muhafaza Ormanı'nın Rekreatyoneel Taşıma Kapasitesinin Saptanması Üzerinde Bir Araştırma. *Tarım Bilimleri Dergisi*, 8(4), 344-351.
- Güngör, E. 2005. Kastamonu – Bartın Küre Dağları Milli Parkı'nın Optimum Yönetim Stratejisinin Belirlenmesi. Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bartın.
- Haas, G., Driver, B., Brown, P. and Lucas, R. 1987. Wilderness Management Zoning. *Journal of Forestry*. 85: 17-22.
- Hammitt, W.E. and Cole, D.N. 1998. *Wildland Recreation: Ecology and Management*. New York, NY: John Wiley and Sons. 361p.
- Hatiboğlu, Z. 1993. *Temel Yönetim ve Organizasyon*, Beta Yayıncılık, İstanbul
- Heywood, J. 1985. Large Recreation Group and Party Size Limits. *Journal of Park and Recreation Administration*. 3: 36-44.
- Huhtala, A. and Pouta, E. 2008. User Fees, Equity and The Benefits of Public Outdoor Recreation Services. *Journal of Forest Economics*, 14(2), 117-132.
- Itami, R. M. 2002. Estimating Capacities For Pedestrian Walkways and Viewing Platforms. A Consultant Report To Parks Victoria. GeoDimensions Pty Tld., 22 Dunstan Avenue, Brunswick, 23 pp.
- Köroğlu, Ö., Köroğlu, A. and Alper, B. 2012. Doğaya Dayalı Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetleri İçerisinde Turist Rehberlerinin Rollerini Üzerine Bir İnceleme.
- Krug, W. 2001. Private Supply of Protected Land in Southern Africa: A Review of Markets, Approaches, Barriers And Issues. In Workshop Paper, World Bank/OECD International Workshop on Market Creation for Biodiversity Products and Services, Paris (Vol. 25).
- Lawson, S. R., Manning, R. E., Valliere, W. A. and Wang, B. 2003. Proactive Monitoring and Adaptive Management of Social Carrying Capacity in Arches National Park: An Application of Computer Simulation Modeling. *Journal of Environmental Management*, 68(3), 305-313.
- Leclerc, D. and Martin, J. N. 2004. Tour Guide Communication Competence: French, German and American Tourists' Perceptions. *International Journal of Intercultural Relations*, 28(3), 181-200.
- Leung, Y. F. and Marion, J. L. 2000. Recreation Impacts and Management in Wilderness: A state-of-knowledge review. Cole, DN, McCool, SF, Borrie, WT, O'Loughlin, J.,(comps), *Proceedings: Wilderness Science in a Time of Change*, 5.
- Leuschner, W. A., Cook, P. S., Roggenbuck, J. W. and Oderwald, R. G. 1987. A Comparative Analysis for Wilderness User Fee Policy. *Journal of leisure research*, 19(2), 101.
- Lindberg, K. and Halpenny, E. 2001. Protected Area Visitor Fees: Overview. Generating Revenue Through Ecotourism For Marine Protected Areas In Belize. A report of the Summit Foundation, International Ecotourism Society and Programme for Belize.
- Manfredi, M. J. 1989. An Investigation of The Basis For External Information Search in Recreation and Tourism. *Leisure Sciences*, 11(1), 29-45.

- Manfredo, M. J. 1992. *Influencing Human Behavior: Theory And Applications in Recreation, Tourism, and Natural Resources Management*. Sagamore Publishing.
- Manning, R. 1999. *Crowding and Carrying Capacity in Outdoor Recreation: From Normative Standards to Standards of Quality*. *Leisure Studies: Prospects for the Twenty-First Century*. State College, PA: Venture Publishing, 323-34.
- Manning, R. E. and Lime, D. W. 2000. *Defining and Managing The Quality of Wilderness Recreation Experiences*
- Manning, R. 2001. *Programs That Work. Visitor Experience and Resource Protection: A Framework for Managing The Carrying Capacity of National Parks*. *Journal of Park and Recreation Administration*, 19(1), 93-108.
- Manning, R. E. 2002. *How much is too much? Carrying capacity of national parks and protected areas*. In *Monitoring and management of visitor flows in recreational and protected areas*. conference proceedings (pp. 306-313).
- Manning, R., and Lawson, S. 2002. *Carrying Capacity As “Informed Judgement”*: The Values of Science and The Science of Values. *Environmental Management*, 30, 157-168.
- Manning, R. 2003. *Emerging Principles for Using Information/Education in Wilderness Management*. *International Journal of Wilderness*, 9(1), 20-27.
- Marion, J. L. 1998. *Recreation Ecology Research Findings: Implications For Wilderness And Park Managers*. In *Proceedings of The National Outdoor Ethics Conference* (Pp. 188-196).
- Marion, J. L. and Farrell, T. A. 2002. *Management Practices That Concentrate Visitor Activities: Camping Impact Management at Isle Royale National Park, USA*. *Journal of Environmental Management*, 66(2), 201-212.
- Marion, J. L. and Reid, S. E. 2007. *Minimising Visitor Impacts to Protected Areas: The Efficacy of Low Impact Education Programmes*. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(1), 5-27.
- Mason, P. 2005. *Visitor Management in Protected Areas: From ‘Hard’ to ‘Soft’ approaches?*. *Current Issues in Tourism*, 8(2-3), 181-194.
- Masters, D., Scott, P. and Barrow, G. 2002. *Sustainable Visitor Management System: A Discussion Paper*. In *Unpublished Paper. Participatory Workshop, Battleby Centre, Perth*.
- Mathieson, A. and Wall, G. 1989. *Tourism: Economic, Physical and Social Impact*. Longman Scientific & Technical, Essex. p:206
- Müderrisoğlu, H. 2002. *Açık Hava Rekreasyonunda Taşıma Kapasiteleri Rekreasyonel Kullanım İlişkilerinin İncelenmesi*. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, 129s. İstanbul
- Özdönmez, M., Akesen, A. and Ekizoğlu, A. 1998. *Ormancılık Yönetim Bilgisi*, İÜ. Orman Fakültesi Yayınları, Fakülte No: 457, İstanbul, 357 s.
- Öztura, E., 2010. *Truva Tarihi Milli Parkı, Kazdağı Milli Parkı Ve Spil Dağı Milli Parkı Ziyaretçilerinin Türkiye’de “Milli Park” Kavramı Ve Eğitimi Üzerine Görüşleri*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Öztürk, S., Aydoğdu, A. 2012. *İlgaz Dağı Milli Parkı’nın Rekreasyonel Olanakları*, I. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi, Antalya, 611-628.
- Papageorgiou, K. and Brotherton, I., 1999. *A Management Planning Framework based on Ecological, Perceptual and Economic Carrying Capacity: The Case Study of Vikos-Aoos National Park, Greece*. *Journal of Environmental Management* 56: 271-284.
- Park, L. O., Manning, R. E., Marion, J. L., Lawson, S. R. and Jacobi, C. 2008. *Managing Visitor Impacts in Parks: A Multi-Method Study of The Effectiveness of Alternative Management Practices*. *Journal of Park and Recreation Administration*, 26(1), 97-121.

- Peterson, G. L. and Lime, D. W. 1979. People and Their Behavior: A Challenge for Recreation Management. *Journal of Forestry*, 77(6), 343-346.
- Pigram, J. and Jenkins J. 1999. *Outdoor Recreation Management*. London; New York: Routledge, 329p.
- Poteete, A. R. and Ostrom, E. 2004. Heterogeneity, Group Size and Collective Action: The Role of Institutions in Forest Management. *Development and Change*, 35(3), 435-461.
- Reiling, S. D., Cheng, H. T. and Trott, C. 1992. Measuring The Discriminatory Impact Associated with Higher Recreational Fees. *Leisure Sciences*, 14(2), 121-137.
- Roggenbuck, J., and Schreyer, R. 1977. Relations Between River Trip Motives and Perception of Crowding, Management Preference, and Experience Satisfaction. *Proceedings: River Recreation Management and Research Symposium*. USDA Forest Service General Technical Report NC-28: 359-364.
- Sayan, M.S., Ortaçşme, V., Karagüznel, O., Atik, M., Şahin, T., Yıldırım, E. and Avcı, Ü. 2005. Termessos (Güllükdag) Milli Parkı'nda Rekreasyonel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi. TÜBİTAK Proje no: TOGTAG- 3197, 63s, Antalya.
- Sayan, S., Krymkowski, D.H., Manning, R.E., Valliere, W.A. and Rovelstad, E.L. 2013. Cultural Influence on Crowding Norms in Outdoor Recreation: A Comparative Analysis of Visitors to National Parks in Turkey and United States. *Environmental Management*. 52:493-502.
- Shelby, B., and Heberlein, T. 1984. A Conceptual Framework for Carrying Capacity Determination. *Leisure Sciences*. 6: 433-451.
- Singer, F. J. and Beattie, J. B. 1986. The Controlled Traffic System And Associated Wildlife Responses in Denali National Park. *Arctic*, 195-203.
- Stankey, G. H., Cole, D. N., Lucas, R. C., Petersen, M. E. and Frissell, S. S. 1985. The Limits of Acceptable Change (LAC) system for wilderness planning (No. AS 50017). USDA, Ogden. Forest Service.
- Temizkan, S. P. and Yıldırım, G. 2014. Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Alan Kılavuzluğu Uygulaması: Kaçkar Dağları Milli Parkı Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 49(49).
- Warzecha, C., Manning, R., Lime, D. and Freimund, W. 2001. Diversity in Outdoor Recreation: Planning And Managing A Spectrum of Visitor Opportunities in and Among Parks. *The George Wright Forum*, 18(3), 99-112.
- Yang, R. and Zhuang, Y. O. U. B. O. 2006. Problems and solutions to visitor congestion at Yellow Mountain National Park, China. *Int. J. Prot. Area Manage*, 16(2), 47-52.
- Yu, X., Weiler, B. and Ham, S. 2002. Intercultural Communication and Mediation: A Framework for Analysing The Intercultural Competence of Chinese Tour Guides. *Journal of Vacation Marketing*, 8(1), 75-87.
- Yücel, M. ve Babuş, D. 2005. Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye'deki Gelişmeler. *Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Doğa Dergisi*, Sayı:11, 151-175.
- Yüksek, T., Cengiz, T. and Yüksek, F. 2008. Doğal Alanlarda Festival Etkinliklerinin Koruma Kullanma Açısından Değerlendirilmesi: Kafkasör Kültür, Sanat Ve Turizm Festivali Örneği. *Ekoloji Dergisi*, 17(67), 37-45.